

EEN VERKIEZELDE CERATITUS ALS ZWERFSTEEN TE SIBCULO

door W.F. Anderson

De gekken krijgen de kaarten! Pleegt men wel te zeggen. Men bedoelt daarmee te zeggen, dat geheel onervarenen, dikwijls een onwaarschijnlijk geluk hebben. Het was in een café aan de Bovenbeekstraat te Arnhem (naast het politiebureau), op een winteravond in het jaar 1926, dat ik door vrienden, in de kunst van het kaartspel werd ingewijd. Ik zie ons daar nog zitten aan die gezellige ronde stamtafel, naast de vriendelijk snorrende Salamanderkachel. Er liet zich daar ook een dreunend mechanisch orgel horen, een z.g. orchestrion. Men kon ook zelf een nummertje laten spelen, waarna dan op het orgel een verlicht transparant zichtbaar werd met de woorden "Op verzoek." Een voorloper van de jukebox dus.

Zoals gezegd, hoewel geheel onervaren in het kaartspel, won ik die avond steeds, waarop men enigszins spijtig het boven aangehaald spreekwoord citeerde. Later heb ik dat steeds weer ervaren. Mijn eerste biljartstoot in een etablissement aan de sluis bij Dieren, was direkt raak en wekte de bewondering van kenners op. Het vervolg zou echter leren dat ik niet de minste aanleg voor het spel had. Dit geldt ook bij het stenen zoeken. De beginners vinden dikwijls de mooiste stukken. De meer ervarenen, menen, op grond van hun ondervindingen, dikwijls ten onrechte, dat ze bepaalde dingen wel kunnen laten liggen. Wie van de oude rotten zou het bijvoorbeeld in z'n hoofd halen, witte kiezelstenen op te rapen om ze te gaan bekijken. De gewone witte kiezelsteen, waarvan in dit opstel sprake is, werd dan ook niet door schrijver zelf opgeraapt, maar hem door een zandgraver ter hand gesteld. Reeds krulde een medelijdend lachje zijn lippen, toen opeens bijzondere lijnen in de steen zijn aandacht trokken, waardoor het aangebodene thans gretig aanvaard werd. Het stukje vertoont aan beide zijden scherp getekende lijnen die zeer sterk aan de sutuurlijn van een Ceratites doen denken. De Ceratitiden en de Ptychididen zijn twee bekende ammonitenfamilies, die met ongeveer 50 soorten in de Muschelkalk vertegenwoordigd zijn. De Ceratitiden hebben een zeer karakteristieke sutuurlijn. Dit is de vergroefingslijn waardoor de afscheidingswanden (Septen) met de schaal verbonden zijn. (Zie fig. 1).

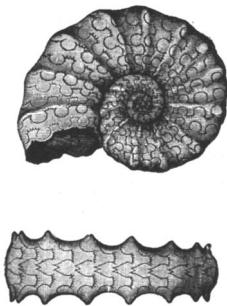

fig. 1 Ceratites met sutuurlijnen

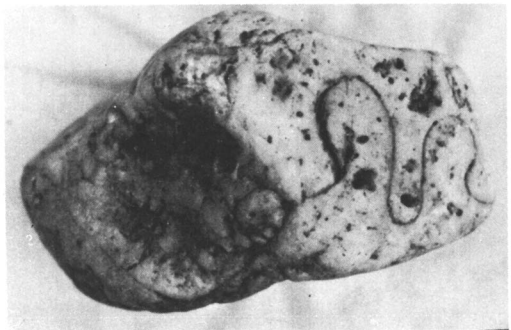

Fig. 2 Verkiezeling Zwerfsteen van Sibculo
Foto G. Giesbers.

De lijn vertoont instulpingen en uitstulpingen. De naar de uitmondning van de schelp gerichte uitstulpingen, heten zadels, de terugspringende Loben.

De in fig. 2 afgebeelde steen met sutuurlijn zou zo gereede-
neerd twee zadels met één Lobe bezitten. Aan de tegengestelde zijde
(en dus niet zichtbaar op de foto) bevindt zich nog 1 Lobe en
1 zadel. Het grote zadel op fig. 2 is van de top tot de onderkant
van de steen 3 c.m. lang en helt wat naar links over. Dergelijke
overhellingen zijn ook zichtbaar op fig. 3 een Ceratites met
sutuurlijnen van
Königslutter am Elm.

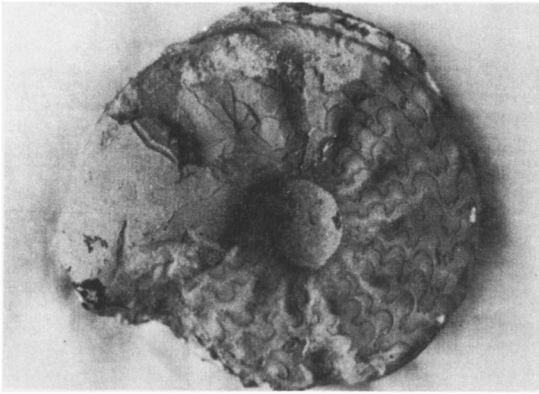

fig. 3 Ceratites uit Muschelkalk
Königslutter am Elm

Foto G. Giebers.

De sutuurlijnen
bij de Ceratitiden
zijn zeer variabel,
zodat er dus niet
direct vaneen strik-
te overeenkomst
tussen fig. 2 en 3
sprake behoeft te
zijn. Minder fraai
in deze redenatie
past echter het feit
dat nergens iets van
de belendende pa-
rallelsutuurlijnen
is te zien, maar het
geheel is zo sterk
verkiezeld dat we
hier ook nog over-
heen willen stappen.
Zolang niemand mij
een betere verklaring
aan de hand doet zou
ik dit stuk witte

kwarts dus met enige aarzeling als een verkiezelde ceratites wil-
len zien. De vindplaats is Sibculo. Zoals reeds vroeger door mij
ondersteld (Lit. 1) vinden wij te Sibculo materiaal uit Oostelijke
en Noordelijke richting dat aldaar gelijktijdig werd aangevoerd,
een zienswijze welke later ook door G.W.Lüttig is overwogen (Lit.2)

Rest ons nu na te gaan waar het gesteente vandaan kan zijn ge-
komen. Hücke (Lit. 3) doet melding van verschillende vondsten van
zwerfstenen uit de Muschelkalk. Stargard in Pommeren, Mecklen-
burg, Berlijn, Badedow bij Lauenburg, Kiel, Weissenhaus in Hol-
stein. Dit betreft echter alle vondsten van kalkstenen. In de
omgeving van Stade bij Hamburg werden 3 brokstukken van Ceratites
gevonden. Voor al deze zwerfstenen wordt een oorsprongsgebied tus-
sen Schonen en Bornholm aangenomen op de bodem van de Oostzee
Staring (Lit. 4) kende ook reeds het voorkomen van zwerfstenen
uit de Muschelkalk te Mecklenburg. Hij vermeldt een Caratites van
Hilversum maar voegt er aan toe, "zo deze ammoniet goed bestemd
is."

Martin (Lit. 6) spreekt echter van een twijfelachtige vondsten
zegt verder dat het hem nimmer gelukt is een zwerfsteen uit de
Muschelkalk in Nederland te vinden. Wel kent hij ze uit Duitsland
van Lönningen, Jever en Jaderberg. Opmerkelijk is het zegt hij,
dat deze vondsten op plaatsen zijn gedaan waar ook silurische
fossielen als zwerfsteen zijn aangetroffen. Welke kansen biedt nu
het Oosten? In het stroomgebied van de Thüringerwaldoerstrom
zijn uitgestrekte Muschelkalkvoorkomens. Ook in het stroomgebied
van de Wezer. Daar is het tijdens het tertiaire vulkanisme tot
verkiezeling, door de invloed van het water uit warme bronnen,

van naburige gesteenten gekomen. Tijdens onze N.G.V.-excursie naar Hannoversch Münden hebben we dit gebied bezocht. v.Koenen(Lit.5) zegt hiervan: In de kloof ten Zuiden van Hohehagen, is zowel de Trochitenkalk als de Tonplattenkalk verkiezeld. De laatste is ten dele jaspisachtig geworden.

In de omgeving van Steinberge bij Barlisse vindt men op de velden dichtbij de basalt verkiezelde mergels uit de Midden Muschelkalk, welke holten hebben waarin kwarts kristallen. U ziet hoe een op het oog doodgewone witte kiezelsteen, aanleiding tot velerlei overpeinzing kan geven en ik hoop dat u hierin aanleiding zult vinden ook de meer gewone stenen tijdens uw speurtochten, nog eens goed aan de tand te voelen.

Oldenzaal, januari 1965.

LITERATUUR.

1. W.F. Anderson De oorsprong en transportwegen van het grind uit de witte zanden van Sibculo. Grondboor en Hamer 1958.
2. G.W. Lüttig en G.C. Maarleveld Über altpleistozäne Kiese in der Veluwe. Eiszeitalter und Gegenwart no. 13 sept. 1962.
3. K. Hucke Die Sedimentär-geschiebe des norddeutschen Flachlandes 1927.
4. W.C.H. Staring De bodem van Nederland 1860.
5. A.v.Koenen Erläuterungen zur Geologische Karte von Preussen Blatt Juhnde Lieferung 91 1900.
6. K. Martin Niederlaendische und Nordwestdeutsche Sedimentaergeschiebe 1878.

Geologische Führer durch die Grafschaft Bentheim und die angrenzenden Gebiete door Dr. E. Kemper 2e druk 1964.
Prijs 6 D.M. + porto, 104 blz., 110 Afbeeldingen, 11 Tabellen.

De 1e druk verscheen in 1963 en nu reeds was een 2e druk nodig. Toch zal dit, zoals de zaken nu staan, tevens de laatste druk zijn, aangezien de uitgave van deze gids, slechts mogelijk was met financiële steun van verschillende instanties, waarop niet steeds weer een beroep voor hetzelfde doel kan worden gedaan, reden waarom de drukker dan ook, het zetsel nu niet langer meer bewaart. Iedere belanghebbende zouden wij dan ook dringend willen aanraden, van deze laatste gelegenheid gebruik te maken, zich deze gids aan te schaffen. Het is de meest ideale gids, die men zich kan voorstellen voor het bezoeken van dit prachtige excursiegebied, waarvoor u niet ver hoeft te reizen, maar dat gelukkig vlak bij onze grenzen ligt. Wij aarzelen niet dit boek, de beste geologische excursiegids te noemen, die wij ooit in handen hebben gehad.

Haast altijd zijn dergelijke werkjes een min of meer geslaagde complicatie van geologische gegevens uit alle mogelijke bronnen. De uitzonderlijke waarde van deze Bentheimsche gids is echter, dat Dr. Kemper alle genoemde ontsluitingen persoonlijk opnieuw heeft bestudeerd, de ouderdom nauwkeurig vastgesteld en daarbij niet alleen de micro-organismen heeft geïnventariseerd, maar ook de macrofossielen, waaronder zeer veel nieuws, heeft beschreven.

Als geoloog van de Fa. C. Deilmann Bergbau G.M.B.H., te Bentheim heeft ook de diepere ondergrond van het betreffende gebied geen geheimen meer voor hem. Het boekje geeft dan ook een beknopte geologie van het Bentheimerland naar de laatste stand van de wetenschap.

De nieuwe druk is uitgebreid met maar liefst 40 nieuwe foto's van fossielen. Hiermede is echter lang niet alles afgebeeld, wat gevonden werd, omdat de middelen dat nu eenmaal niet toelieten. Hierdoor wordt wel duidelijk hoe door de activiteiten van Dr. Kemper en zijn medewerker, ons N.G.V.-lid de heer G. Bramer, de kennis van deze streek, zich in korte tijd verbazingwekkend heeft uitgebreid. Onder de nieuwe afbeeldingen treffen we aan, *Tollia pseudotolli* Neale, een vondst van onze voorzitter J.H. Römer, tijdens één excursie van de afdeling Twente van de N.G.V. gedaan.

De vondst van dit dier, betekende een grote verrassing, daar het tot nu toe, alleen uit Engeland en Rusland bekend was.

Tot mijn verbazing bleek nu ook weldra dat zich reeds jarenlang een dergelijk exemplaar, onherkend in mijn verzameling bevond. De heer Brilleman te Breklenkamp, is in het bezit van een fossiel dat hem destijds als een sauriertand was aangepreut.

Dr. Kemper herkende het echter als een zeldzame, asymmetrische belemniet uit het geslacht *Duvalia*. Ook tal van nieuwe vondsten uit de Gildehauserzandsteen worden vermeld. Een zeeëgel uit de familie der *Pseudodiademmatiden* en een stekel van *Rhabdocidaris*.

Geheel nieuw is ook de ontdekking van nieuwe levenssporen van gravende en woelende dieren. Naast de reeds lang bekende *Cavernicola Bärtlingi*, zijn nu aangetoond *Ophiomorpha*, *Gyrochorte*, *Cochlichnus*, *Curvolithus*, *Chondrites*, *Phycodes* enz.

Men mag gerust stellen, dat door de onderzoekingen van Dr. Kemper de kennis van de fossielen in ons grensgebied, de laatste drie jaren meer vooruit gegaan is, dan in de daaraan voorafgaande honderd jaren. Haast alle in het boek afgebeelde exemplaren zijn in het Museum Natura Docet te Denekamp te bezichtigen, terwijl ook in het museum te Enschede een rijke collectie aanwezig is.

Degenen die na lezing van het boek menen nog bijzondere ammonieten uit de beschreven ontsluitingen in hun bezit te hebben, worden verzocht, mij hiervan bericht te zenden. Geen Lamellibranchiaten, daar deze voor de stratigrafie van weinig betekenis zijn en ook dikwijls moeilijk te determineren zijn. Het boek is voor de lezers van dit blad, bij mij verkrijgbaar tegen de speciale prijs van f 5,-- franco thuis. Uitsluitend verzending na ontvangst van het bedrag op mijn girorekening 800507 ten name van W.F. Anderson, Ootmarsumsestraat 116, Oldenzaal.

